

Såja, nu tar ni varandra i hand!

Om tredje parts möjligheter att bidra till lyckade försoningsprocesser i efterdyningarna av identitetsbaserade konflikter.

Abstract

Vi redogör för psykologiska förklaringar till hur identiteter påverkar grupperns benägenhet att sluta sig samman under yttre hot. Vad vi intresserar oss för är vad detta har fått för resultat i väpnade konflikter. Många bedömare menar att de väpnade konflikterna efter det kalla krigets slut uppvisar en aldrig tidigare grymhet människor emellan. Hur är denna möjlig?

Med resonemangen om gruppidentiteter som utgångspunkt söker vi utreda vad forskningsvärlden säger om möjligheterna till försoning mellan tidigare fiendegrupperingar. Vi är även intresserade av hur man bedömer möjligheterna för en tredje part att bidra till dessa processer på ett positivt sätt.

Vad tredje part bäst kan bidra med är stöd och hjälp inom områden för rättvisa och att generera möjligheter och förutsättningar för parterna att närma sig varandra. Försoning är emellertid en lång och svår väg och om tredje parts inblandning skall bli framgångsrik måste den ske med stor känslighet, förståelse för situationen och en hög grad av professionalism.

Nyckelord: försoning, attityder, identitetspolitik, social rekonstruktion, tredje part
Antal Tecken: 70 294

Innehållsförteckning

1	Introduktion	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Metod och Material	2
1.3	Teoretiska utgångspunkter	2
1.3.1	Försoning.....	2
1.3.2	Attityder	3
2	Attityder, identiteter och stora grupper	4
2.1	En snårig begreppsapparat	4
2.2	Uppkomsten av ”stora grupper”	5
2.2.1	Grundläggande antaganden	5
2.2.2	Gruppen blir till	6
2.3	Identitetspolitik – ett psykologiskt perspektiv	7
2.3.1	Utvald ära och utvalda trauman	7
2.3.2	Ritualer	8
2.4	Bosnien-Hercegovina – belysande exempel	10
2.4.1	Mobilisering och utvalda trauman.....	10
3	Försoning	12
3.1	Vad innebär försoning?	12
3.2	Vad krävs?.....	12
3.2.1	Healing	13
3.2.2	Justice	13
3.2.3	Truth-telling	13
3.2.4	Reparation	14
3.3	Social rekonstruktion.....	14
4	Tredje parts möjlighet att bidra.....	16
4.1	Efter en väpnad konflikt.....	16
4.2	Vem är tredje part?.....	17
4.3	Hur arbetar tredje part?	18
4.3.1	En mängd aktörer	19
4.4	Vad kan tredje part bidra med?	23
4.4.1	Generera möjligheter för försoning.....	23

4.4.2	Försoning genom sanning och rättvisa?.....	25
5	Från fronten intet nytt – rapport ifrån verkligheten.....	28
5.1	Att skapa gynnsamma förutsättningar.....	28
5.1.1	Kvinna till Kvinna Foundation.....	28
5.1.2	Vänsterns Internationella Forum.....	29
5.2	Vedergällande rättvisa.....	29
5.2.1	Special court for Sierra Leone.....	29
5.3	Sanning.....	29
5.3.1	Nations Observer Mission in El Salvador (ONUSAL).....	29
6	Avslutande resonemang	31
7	Referenser.....	33

1 Introduktion

”Kriget måste vara så blodigt [...] eftersom vi inte hatade varandra; vi måste lära oss att hata varandra.”

-Bosnier citerad i Kaldors ”Det Globala Civilsamhället”

Sedan kalla krigets slut har vi bevittnat en mängd blodiga och ofattbart grymma inbördeskrig, av många kallade etniska konflikter. Gemensamt för många av dessa krigshärddar är att civilbefolkningen inte bara har drabbats av våldsutövningen utan att de har utgjort själva måltavlan för urskillningslösa grymheter och övergrepp. Kriget har inte längre en avlägsen front där regeringssoldater från olika sidor beskuter varandra från skyttegravar. I de nya kriget kan istället ditt hem utgöra fronten och din tidigare goda granne beväpnad med machete utgöra fiendestyrkorna.

Vi intresserade oss tidigt för de psykologiska processer som sätter igång under sådana extrema situationer där den egna gruppen anses vara hotad. Rädsla. Hat. Fiendebilder. Hur skenbart traditionella etiketter sprungna ur etnicitet, nationalism eller religion kan manipuleras och i slutändan vara det som skiljer mellan liv och död. Hur bevarandet av den egna identiteten och elimineringen av motståndarens blir den viktigaste prioriteringen.

FN har idag stora teoretiska möjligheter att intervensera i en väpnad konflikt och skilja parterna åt. Desto mer komplicerad är då den process som tar vid när eldupphör har uppnåtts i en konflikt och samhället skall återuppbyggas. Försoning. Förtroende. Samexistens. Hur människor som tillskrivit en hel grupp ansvaret för de övergrepp de utsatts för kan förlåta och lära sig leva sida vid sida med sådana förövare.

1.1 Syfte och frågeställning

Vår ambition här är att bredda förståelsen för de processer på individ- och grupp nivå som föranleder identitetsbaserade konflikter. Varför sluter människor sig under vissa förhållanden samman i exkluderande projekt och varför kan plötsligt andra grupperingar än den egna uppfattas som hotfulla? Mest kommer vi dock att uppehålla oss vid den *omvända* process som förhoppningsvis kan ta vid när våldsutövningen har upphört i en identitetsbaserad konflikt. Vi kallar denna process ”försoning” och menar då att människor lär sig acceptera tidigare fiender som grupp och att inkluderande projekt över tidigare fiendegränser blir möjliga. Vad krävs för att tidigare fiendegrupper skall kunna närma sig varandra och gå mot någon slags (frivillig) samexistens befriad från våldsutövning?

Vi som uppsatsförfattare representerar en del av västvärlden som under mycket lång tid har varit förskonad från våldsamma krigshärdar. Att vårt perspektiv till dessa frågor därigenom tar form som ”de utomstående” faller sig därför naturligt. Att organisationer som FN i allmänhet och många västländer i synnerhet kan hejda våldsutövning med våldsutövning har vi nämnt tidigare. Vi har istället intresserat oss för vad olika utomstående aktörer kan bidra med när det gäller att påverka fientliga gruppers *attityder* i positiva riktningar. Mer precist: **vilka möjligheter besitter tredje part att bidra till lyckade försoningsprocesser i efterdyningarna av identitetsbaserade konflikter?**

1.2 Metod och Material

Vår uppsats kan indelas i två block. I den första delen kommer vi att titta på vissa psykoanalytiska förklaringar till identitetsbaserade konflikter i kapitel två och redogöra för vad man kan hoppas på gällande försoning i kapitel tre. Detta kommer i uppsatsens andra del att vara utgångspunkten för resonemang om hur tredje part kan tänkas påverka försoningsprocesser i positiv riktning.

Vi använder oss uteslutande av sekundärmaterial, vilket vi fann lämpligt med tanke på den omfattande litteratur som skrivits och skrivs i ämnet. Frågeställningarna är ytterst aktuella och nya rapporter och böcker publiceras på löpande band. Det återstår en hel del innan forskningsvärlden kan utropa att man till fullo förstår de processer som ligger till grund för försoning.

1.3 Teoretiska utgångspunkter

Två grundläggande begrepp som vi kommer att använda frekvent är försoning och attityder. Innan vi sätter igång är det på sin plats att tydliggöra vad vi menar med dem och försöka placera in dem i bredare diskussioner om konfliktlösning.

1.3.1 Försoning

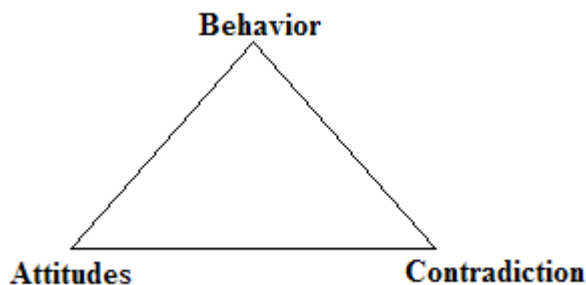
Vi använder ”försoning” som en översättning av engelskans ”reconciliation” medvetna om att denna översättning inte är helt problemfri. Enligt ordboken¹ syftar nämligen ”försoning” även till engelskans ”atonement” och ”expiation” som har en mycket religiös laddning. Försoning kan alltså associeras med en religiös – framförallt då kristen - idétradition där man avser någon slags

¹ Prismas Engelska Ordbok

gottgörelse eller soning och vi vill poängtera att det inte är den betydelsen vi lägger i begreppet.

1.3.2 Attityder

Den berömde fredsforskaren Johan Galtung har utvecklat en modell i form av en triangel, för att tydliggöra de olika beståndsdelar i en konflikt som han menar är avgörande för utvecklingen. De utgör varsitt hörn i triangeln A, B och C, som står för attityder, beteende och dispyt². Galtung menar de olika delarna förstärker varandra i en dynamisk process, närmast liknande en spiral. Processen kan gå åt båda hållen, d.v.s. åt mer eller mindre konflikt, och här kommer finessen, vilket innebär att man kan se modellen inte bara som en *konflikttriangel*, utan även som en *konfliktlösningstriangel* (Wallensteen 2002:35). Vi kommer att fokusera på

hörn A, med vetskapen att arbetet med att förändra parternas attityder är en förutsättning, men inte tillräckligt i sig, för återuppbyggnad efter en väpnad konflikt. Vi begränsar oss alltså till ett av Galtungs hörn, eftersom vår ambition inte är att förklara

konfliktlösning eller återuppbyggnad i stort, utan att resonera kring social rekonstruktion.

² På engelska Attitudes, Behavior och Contradiction- A, B och C. Termen dispyt är visserligen inte en bokstavlig översättning av contradiction, men tjänar ändå sitt syfte i att peka på själva sakfrågan i konflikten, som är ursprungstanken.

2 Attityder, identiteter och stora grupper

När man tar del av vittnesberättelser från krigshärdar som de i exempelvis Rwanda och forna Jugoslavien så fastnar man lätt i förskräckelsen över vad människor under vissa omständigheter är kapabla att genomföra. Många gånger går berättelserna över gränsen till det bisarra. Mary Kaldor berättar om serbiska soldater som efter en dags eldgivning från kullarna runt Sarajevo ringde till sina kamrater inne i staden. I Rwanda mördades människor med machete av sina tidigare goda grannar.

Vi intresserade oss tidigt för kraften av den påverkan, det som vi kallar fientliga attitydbildningar, uppenbarligen har över människor. För att säga något om hur tredje part bör förhålla sig till sådana mekanismer menar vi att man först bör reda ut vilka processer sådana negativa mekanismer består av och hur de kan förstås.

Detta kapitel kommer att handla om gruppdynamik och de psykologiska aspekterna bakom identitetspolitiska konflikter och fientliga attitydbildningar. Vad är identitet? Har alla individer ett behov av att definiera sig själva inom ramarna för en större gemenskap? Hur reagerar människor när den egna gruppen upplevs som hotad? Oerhört mycket skulle kunna sägas om relationen mellan individ och identitet och dessa psykologiska aspekter. Det som blir särskilt intressant för oss som statsvetare handlar dock om dessa strukturers *effekter* i ett större sammanhang. Vad är det som sker när identiteten lägger grund till hat och väpnad konflikt mellan grupper? Hur kan de bestialiska illdåd som varit kännetecknande för många identitetspolitiska konflikter möjliggöras?

2.1 En snårig begreppsapparat

Forskare inom samhällsvetenskaperna har traditionellt använt sig av mycket skiftande tillvägagångssätt då man sökt att klassificera olika typer av konflikter. Man kan kontrastera krig mellan stater mot inbördeskrig och statsbyggnadskonflikter (Wallensteen). Man kan skilja intressebaserade konflikter från identitetsbaserade (Rothman). Man kan tala om konflikter sprungna ur antingen etnicitet, ideologi eller religion. Förhållandet mellan å ena sidan konflikttriangelns *attityder* och å andra sidan de *identiteter* sådana attityder öser ur (eticitet, nationalitet, ideologi, religion) är inte helt lätt att reda ut.

Forskningen på de så kallade etniska konflikterna har varit särskilt uppmärksamman under de senaste två decennierna. Litteraturen om konflikter är översvämmad med titlar som ”Etniska Konflikter” och ”Lasting Solutions to Ethnic Conflicts”. Det är inte ovanligt att forskare beskriver hur vi nu ser en stor

utbredning av etniska konflikter medan man under det förra århundradet sett exempel på konflikter sprungna ur nationalism (första världskriget) och ideologi (det kalla kriget).

Vi kan hålla med om att de ovan nämnda distinktionerna i många fall både är nödvändiga och givande. Vad vi däremot menar är att när man diskuterar attityder så är inte sådana fenomenologiska beskrivningar av etnicitet eller nationalism något avgörande för analysen. Vi tror inte att varken etnicitet eller nationalism är, så att säga, en produkt av naturen. Det som för oss blir intressant är att båda dessa fenomen ger individer i stora grupper en känsla av tillhörighet, en känsla som förutsätter att det finns andra som inte ingår i den gemenskapen. När man arbetar med en konflikts attityder så har etnicitet och nationalitet (och religion eller ideologi) helt enkelt likartade funktioner. I den fortsatta framställningen kommer vi att tala om ”stora grupper” i stort och den identitet individerna i sådana grupper har gemensamt.

2.2 Uppkomsten av ”stora grupper”

Vi tror att just förståelsen för hur ”den andra” konstrueras i en given konflikt är nära sammankopplad med det hörn i konflikttriangeln som heter attityder och central för hur man skall kunna närma sig svar på hur sådana attityder bäst bör bemötas. Anna Åkerlund väljer att beskriva attityder som förväntningar (expectations); ”[w]e base our expectations of the other party on previous experience” (Åkerlund 2001:55). Genom erfarenhet eller genom att lyssna på anförtrodda skapas hos individen en uppsättning förväntningar på hur någon från en annan gruppering *är*. Vi menar att den typen av attityder som leder till väpnad konflikt och som försvårar försoningsprocesser måste förstås på ett mycket djupare emotionellt plan. Forskningen är full av teorier som söker förklara just detta.

”We have no choice but to include psychoanalysis in the study of conflict between ethnic groups and nations. For conflicts refers not only to our relationship with external enemies but – what is more important – to our internal representations of them.” (Volkan 1994:9)

2.2.1 Grundläggande antaganden

Mycket har hänt sedan Sigmund Freud la fram sina första psykologiska teorier angående stora grupper av människor. Han nämnde då sällan eller aldrig identitet, istället betonades ledarskapets roll i sammanhanget. Freud menade att på samma sätt som en pojke går igenom den oedipala fasen och börjar identifiera sig med fadern så går den enskilde medlemmen i en stor grupp igenom en process där ledaren slutligen är den man identifierar sig med. En stor grupp av människor kopplas samman just genom sin hängivenhet gentemot ledaren. Många är de forskare som sedan dess har utvecklad eller omformulerat denna teori. Vi kommer

i det närmaste redogöra för några av de teorier som *Vamik Volkan* har utvecklat angående identiteter och stora grupper av människor. Han kallar sig psykoanalytisk politisk psykolog och driver "the Center for the Study of Mind and Human Interaction" (CSMHI) vid Virginias universitet.

Alla individer har flera identiteter och underidentiteter. Man kan tänka på sig själv som amatörfotograf, fackföreningsmedlem eller framgångsrik affärskvinna. Inom psykologin talar man dock också om en mer grundläggande *kärnidentitet* (core identity) som utvecklas tidigt i barndomen och verkar som "a persistent sense of sameness within the self" (Volkan 1999:13). Det som skiljer kärnidentiteten från andra underidentiteter är graden av oro en individ upplever när denna identitet hotas. Att till exempel byta karriär kan orsaka en viss grad av oro hos en individ men den är knappast livsavgörande och troligtvis av övergående karaktär. Att förlora sin kärnidentitet skulle dock – som Volkan skriver – innebära "an overwhelming psychic shock" (ibid.). Människor är kapabla att "go to extreme lengths" (ibid.) för att undvika en sådan förlust.

2.2.2 Gruppen blir till

Det som blir särskilt intressant för oss handlar om hur man observerat hur grupptillhörighet (etnicitet, nation osv.) väldigt tidigt i ett barns utveckling vävs in i den ovan nämnda kärnidentiteten. Mycket förenklat kan man tala om hur barn identifierar sig med sina föräldrar och om hur de därigenom identifierar sig med det språk, de myter, sånger och danser som föräldrarna representerar.

Inom psykologin talar man om hur ett barn vid ungefär 36 månaders ålder börjar färdigställa utvecklandet av en *sammanhållen självrepresentation*. Detta sker genom att så kallade "bra" självbilder integreras med så kallade "dåliga" självbilder. Denna process beskriver Volkan som en av de viktigaste milstolparna i en individs liv. Kruxet är att denna självrepresentation inte helt färdigställs under barndomen eller ens under en hel livstid. Några självbilder, både "dåliga" och "bra", fortsätter alltid att vara ointegrerade och hotar därigenom individens välmående. En metod för att hantera sådana ointegrerade självbilder är nämligen att applicera dem på något annat, Volkan talar om *passande behållare*. Det vanligaste exemplet på denna process är barnet som ramlar och slår sig men hävdar att det var nallen som halkade. I detta fall så applicerar barnet den "dåliga" bilden av ett klumpigt jag att istället gälla dockan. Även "bra" självbilder kan externaliseras på det sättet. Till exempel kan en morbror bli en behållare för ointegrerade "bra" självbilder. Men vad har då detta att göra med stora grupper av människors identitet? Sant är att sådana här processer inte alltid behöver bidra till att en individ knyter band till sin grupp. För att så skall ske skriver Volkan, måste dessa "behållare" dels vara *delade* av alla i gruppen och dels vara *konstanta*. Gemensamt för nallen och morbrorn ovan är att de enbart utgör föremål för tillfälliga externaliseringar som är specifika för en enskild individ. Exempel på "behållare" som uppfyller Volkans kriterier kan till exempel vara en sauna för en finne eller en kilt för en skotte. Sådana traditionella, kulturellt avgränsande markörer förs över från vuxna i en stor grupp till barn och skapar på det sättet ett

osynligt nätverk av en ”oss-känsla”. Abstrakta koncept som finskhet eller skotskhet kan på det sättet sakta bli associerade med passande behållare för externaliserade ”bra” självbilder.

2.3 Identitetspolitik – ett psykologiskt perspektiv

Volkan använder en metafor för att göra sin teori mer begriplig. Det ledarskap Freud talar om illustrerar han som en stor midsommarstång (maypole) runt vilken människor som ingår i den stora gruppen (etnicitet, nation) dansar. Dessa individer identifierar sig med varandra och idealiserar och stödjer ledaren. Men från denna midsommarstång tänker sig också Volkan ett tyg som sträcker sig ut och bildar en slags tältduk över medlemmarna i gruppen. Denna tältduk representerar gruppens gemensamma identitet. Individerna samlas fortfarande kring midsommarstången/ledaren för att säkra att den står stadigt men deras huvudsakliga intresse är att behålla tältduken spänd så att den kan utgöra ett skyddande lager över dem. Identiteten utgörs på samma sätt som tyget i en tältduk ett stort nätverk av olika sammanvävda trådar.

Denna identitet behöver dock inte vara något man reflekterar över eller ens är medveten om. Volkans teorier är inte primordiale i meningen att samexistens mellan grupper anses vara svår eller omöjlig. Det är först när den egna identiteten hotas - när tältduken börjar skaka - som vi blir riktigt medvetna om identiteten knuten till den stora gruppen. Volkan talar om *externa stormar* och syftar då till yttre händelser (andra gruppers fiendlighet m.m.) som kan hota gruppens identitet. Under sådana förhållanden blir i varje fall reparationen, bevarandet och omdefinieringen av gruppens identitet det huvudsakliga målet för alla under tältduken. Med denna metafor i åtanke ämnar vi nu gå djupare in på några av de aspekter Volkan talar om gällande identitet och stora grupper.

2.3.1 Utvald ära och utvalda trauman

I Nya och Gamla Krig nämner Mary Kaldor angående serberna den offermentalitet som ”ofta utmärker majoriteter som känner sig diskriminerade” (Kaldor 1999:49). Volkan kallar detta fenomen *utvalda trauman* (chosen traumas) och dess motsats *utvald ära* (chosen glories). Det handlar här om en mental närvaro av historiska händelser som alla inom gruppen delar. När det gäller trauman så menar inte Volkan att en grupp ”väljer” att förlora sitt självförtroende, ”but it does choose to psychologize and mythologize an event” (Volkan 1994:15). Gruppen integrerar en traumatisk händelse med sin själva identitet. När så väl har skett är inte den faktiska historiska händelsen längre särskilt viktig, den roll en sådan händelse sedan spelar för gruppens identitet blir viktigare. Utvalda trauman hänger vidare samman med gruppens oförmåga att sörja. Sörjandet är en mycket grundläggande egenskap människan har för att kunna acceptera förluster.

”Groups, like individuals, must mourn. I do not mean to say that a group is like a flesh and blood organism, but its members will share reactions to drastic events.” (Volkan 1994:27)

I Sverige minns vi de vitsar som började cirkulera efter katastrofen med färjan Estonias förlisning 1994. Liknande sådana fall har kunnat konstateras i samband med andra katastrofer runt om i världen. Ur ett psykologiskt perspektiv så utgör den här typen av skämt en påbörjan av en sorgeprocess. Vitsarna kan enligt Volkan ses som svar på skuld känslor bland de överlevande samtidigt som de dämpar de ledsamma effekterna genom att betydelsen av de som gått förlorade minimeras. Paradoxalt nog, verkar de därigenom också som en omedveten kollektiv hyllning till livet för de överlevande. Om en händelse däremot är *för* traumatisk kan en sådan sorgeprocess inte inledas, ”it is as though the group’s psychology has been paralyzed” (Volkan 1994:18). Tilläggas bör att katastrofer som är politiskt eller militärt förödmjukande blir mycket svårare att sörja än de orsakade av naturen då de förra mer direkt hotar gruppens identitet. Men vad har då dessa utvalda trauman för effekter? Nedan kommer vi att visa på hur slaget om Kosovo år 1389 på många sätt kan förstås som ett kollektivt trauma för serberna och hur det påverkade kriget 600 år senare. Vi tror att en mängd olika teorier kan bära förklaringskraft till varför väpnad konflikt uppstår mellan grupper. Det utvalda traumat framstår dock på många sätt som det huvudsakliga *känslomässiga bränslet* i sådana konflikter.

Den *utvalda äran* har något andra syften. Här handlar det om en mental närvaro av historiska händelser för att höja gruppens självförtroende. Sådana processer initieras då en grupp har lidit svidande nederlag eller av andra anledningar behöver stärka självkänslan inom gruppen. Att t-shirtarna som säljs i Gamla Stans turistbutiker idag pryds av vikingaskepp menar vi utgör ett närbeläget exempel i sammanhanget. Sveriges förlust av Finland 1809 framkallade på många sätt ett kollektivt trauma för nationen. Stora dåtida författare som Tegnér och Geijer bildade *götiska förbundet* med syftet att återuppliva ”de gamla göternas frihetsanda, mannamod och redliga sinne” (Nationalencyklopedin). I brist på andra nationella ”urfäder” så vända man sig till de populärhistoriskt kallat vikingarna som befolkat Skandinavien långt innan det att nationen Sverige var påtänkt. Vad motiven på dessa t-shirtar vittnar om är alltså spåren av en snart 200 år gammal identitetspolitisk mobilisering. Nationella och högerextrema krafter i Sverige använder fortfarande den utvalda ära som vikingarna innebär när de vill spela på ”svensk” identitet. Under fotbolls-VM i sommar kommer vi att få se hur tusentals berusade svenskar med sitt ”redliga sinne” (och hornförsedda plasthjälm) sluter upp kring det egna laget.

2.3.2 Ritualer

När man studerar hur stora grupper fungerar under stress, skriver Volkan, kan man identifiera flera ritualer som har syftet att stärka gruppens identitet. Detta sker som nämnts ovan på grund av den ovilja till inskränkningar av kärnidentiteten som är inbyggd i det mänskliga psyket. En stor grupps identitet är

oerhört beroende av förekomsten av en annan stor grupp med en annan identitet. Processen med *införlivandet av andras dåliga egenskaper* beskriver Volkan som "a product of the interactions between neighboring group identities" (Volkan 2002:9) För att förklara detta förhållande pedagogiskt är det givande att återigen ta fram liknelsen med midsommarstången och tältduken:

"[P]icture two large-group 'tents' side by side. Individuals in the first tent throw mud, excrement, and refuse – that is, they externalize their 'bad' images of themselves and others and project their own unwanted thoughts, feelings, attitudes, and expectations – onto the 'canvas' of the second tent. [...] The stain left from the mud, excrement, and refuse is absorbed into the identity of the large group that received it." (Volkan 2002:9f)

Alltså, de "dåliga" bilder som den ena stora gruppen kastar ifrån sig blir en komponent av identiteten hos den grupp som tar emot dessa externaliseringar. Man ska dock komma ihåg att det är gentemot den andra gruppens *identitet* sådana processer riktas och inte nödvändigtvis mot individerna inom gruppen. Det är också ur denna process man kan hitta förklaringar till hur den grova form av våld som präglat många identitetspolitiska konflikter kunde möjliggöras:

"[O]ne group may begin to perceive the other as less human, so that becomes more suitable for absorbing externalizations and projections. First, the other group is seen as human but bad; later they become dehumanized." (Volkan 1999:15f)

Det sista av Volkans begrepp vi ämnar avhandla utgörs av det svåröversatta *rening* (purification). Oförmåga att sörja utvalda trauman resulterar nämligen i vad Volkan kallar "reningsritualer".

"[T]he group tries to shed all foreign elements in order to achieve a new cohesive identity that will replace its former injured identity. The group will view the enemy as being so contaminated, so dirty, that it will feel the need to cleanse itself. The practice may range from harmless to harmful." (Volkan 1994:31)

Det finns väldigt många exempel på sådana reningar. Efter det grekiska självständighetskriget (1821-1833) så skapade grekerna ett nytt språk där alla turkiska ord var bortplockade. I Frankrike kan man idag få höga böter om man använder lånord i offentlig TV. Detta förra exemplet måste enligt Volkan ses som en fransk försvarsmekanism gentemot Europas steg mot ett enande (Volkan 1994:31). Även den "Eugenicist Discourse" som Nira Yuval-Davis talar om i *Gender & Nation* (1997:31f) menar vi skulle kunna ses som en form av reningprocess. Man talar inom denna riktning inte om storleken på nationen (eller gruppen?) utan om kvalitén. Yuval-Davis ger flera exempel, bland annat om hur man i Kansas, USA, planerade att ge "welfare-mothers" – som nästan uteslutande består av svarta – ekonomisk ersättning mot att de opererade in p-stavar i kroppen.

De allra värsta formerna en rening har vi däremot sett i många av vår tids identitetspolitiska konflikter på bland annat Balkan och i Afrika. Den form av

rensning som kommit till uttryck där kallas med ett mer populärt begrepp för *etnisk rensning*.

2.4 Bosnien-Hercegovina – belysande exempel

Kriget i Bosnien-Hercegovina varade från den 6 april 1992 till den 12 oktober 1995, då ett avtal om vapenvila trädde i kraft. Ungefär 260 000 människor dödades och omkring två tredjedelar av befolkningen fördrevs från sina hem (Kaldor 1999:41f). Bosnien ingick tidigare i Jugoslavien som en av sex republiker och var då en av de mest etniskt blandade republikerna. Enligt folkräkningen 1991 bestod befolkningen av 43,7 % muslimer, 31,4 % serber och 17,3 % kroater (ibid.). Trots detta hade etniska motsättningar fram tills krigsutbrottet länge lyst med sin frånvaro. Kaldor skriver om hur ”en fjärdedel av befolkningen hade [...] ingått blandäktenskap och en sekulariserad pluralistisk kultur blomstrade i städerna” (ibid.). Om man ska applicera Volkans terminologi på Bosnien så kan man tala om hur det större ”tältet” som utgjordes av Jugoslavien rasade och medvetandegjorde människor om sina mindre etniska och religiösa tält. En sådan inställning skulle kunna understödjas av den opinionsundersökning som genomfördes sex månader före valet 1990 som visade att 74 % av befolkningen förordade ett förbud av de nationalistiska partierna. Men när valet sedan genomfördes röstade ändå 70 % på sådana partier (Kaldor 1999:52). Volkan skulle ha hävdat att människor (medvetet eller omedvetet) såg sig nödgade att ansluta sig till det egna samfundet när de *externa stormarna* satte in och tältdukarna började fladdra.

2.4.1 Mobilisering och utvalda trauman

När serberna i Kosovo år 1389 besegrades av Ottomanska turkar så dödades deras stora härförare prins Lazar på slagfältet. Inför 600-årsjubiléet av denna händelse så spelade kommunistledaren Slobodan Milosevic effektivt på detta trauma och deklarerade storvulet att man aldrig mer skulle tolerera att bli utsatt för muslimernas övergrepp. Man hade möjligen insett vilken enormt betydelsefullt inflytande ett sådant *utvalt trauma* kunde ha över människors attitydbildningar. Man nöjde sig följaktligen inte med att gräva upp resterna av prins Lazars kvarlevor utan tog dessutom med dem på en ettårsturné genom serbiska byar! Vad detta exempel visar på är hur den serbiska identiteten omöjligen kan existera utan en motpol - en fiende. Som Volkan skriver om denna händelse: ”Time has effectively collapsed: the enemy of the past (Ottomans) has been displaced onto a present day 'other' (Bosnian Moslems)” (Volkan 1994:24). Det är också detta förhållande som möjliggjorde för de bosnienserbiska soldaterna nämnda ovan att efter en dags eldgivning från kullarna runt Sarajevo ringa till sina muslimska vänner inne i staden. Som Kaldor skriver: ”[d]e sköt inte mot sina vänner utan mot turkarna”. ”Innan sommaren är över”, citerar hon vidare en av dessa soldater,

”kommer vi att ha drivit ut den turkiska armén ur staden, precis som de drev bort oss från fältet i Kosovo 1389” (Kaldor 1999:50).

3 Försoning

Vad som följer är en schematisk genomgång av begreppet försoning och dess innebörd. Ordet är, som vi nämnt tidigare, en inte helt exakt översättning av engelskans "reconciliation". I litteraturen finner man även andra begrepp för de processer vi är intresserade av. Till exempel används ord som psykosocial återhämtning, på individnivå, eller social rekonstruktion på samhällsnivå.

3.1 Vad innebär försoning?

Experterna är överens; försoning i samhällen härjade av en väpnad konflikt är en lång och svår process. Luc Huyse, professor i sociologi, skriver att idealiskt förhindrar försoning, en gång för alla, att historien blir bränsle för nya konflikter. Försoning konsoliderar fred, bryter onda cirklar av våld och stärker nyetablerade eller återintroducerade demokratiska institutioner. Med ett bakåtsneglande perspektiv innebär det läkande, kompensation för tidigare orättvisor, acceptering av den andra parten och skapandet av relationer präglade av icke-våld. Tittar man framåt innebär det att parterna, offren och förövarna får möjlighet att gå vidare med sina liv och på ett samhällsplan etablerandet av civiliserad politisk dialog och tillfredställande maktfördelning (Huyse 2003a:19).

I praktiken är försoningsarbetet en lång och svår process, som kräver omfattande förändringar i attityder, beteende och institutionell utformning. Det finns inga raka vägar eller snabba lösningar. Försoning är alltså ingen enskild händelse utan en serie ansträngningar och steg utan strikt ordningsföljd eller ordnade sekvenser. Dessa kan när som helst misslyckas och slunga tillbaka parterna till en situation av våld (ibid).

Varje situation efter en väpnad konflikt är naturligtvis unik i sin historiska, sociala och politiska kontext, likaså gällande konfliktorsaker och historiska fiendebilder. Forskningen lyfter ändå fram vissa nödvändiga inslag i processen.

Huyse beskriver en lyckad utveckling av försoning i tre steg. Det första är för alla inblandade är att försöka ersätta rädsla med icke-våld genom kommunikation och samexistens i en säker miljö. När rädslan inte längre styr kan parterna börja bygga förtroende och tillit genom gemensamt skapade institutioner, lagar och samhällsservice. Det slutgiltiga steget är mot empati; att bygga upp ömsesidig förståelse och respekt (Huyse 2003a:19-21).

3.2 Vad krävs?

I litteraturen går att skönja en del huvudsakliga beståndsdelar i försoningsprocessen. Vi väljer att följa indelningen i boken *Reconciliation after violent conflict- A handbook*, där fyra delar bestående av *Healing*, *Justice*, *Truth-telling*, och *Reparation* utgör det huvudsakliga arbetet. En förutsättning för att detta skall vara möjligt är att parterna känner sig relativt säkra gällande hälsa och framtid.

3.2.1 Healing

Författarna beskriver detta som individuell och kollektiv rehabilitering av skadad psykisk och fysisk hälsa. Viktigt är här att få de drabbade att se sig som överlevare istället för offer. Det inkluderar bearbetandet av sorg och förlust. Särskilt viktigt är för de olika grupperna att söka hantera sin kollektiva sorg (Hamber 2003:77). Kimberly A. Maynard pekar på en annan aspekt, nämligen vad hon kallar för *communilization and bereavement*. Hon menar att det är nödvändigt för individerna att i grupp börja bearbeta individuella förluster, och att mindre grupper i större gemenskaper bearbetar sin kollektiva sorg (Maynard 1997:219).

3.2.2 Justice

Rättvisa är inte av författarna snävt inriktad på enbart prövande och dömande (retributiv) rättvisa, utan även rättvisa inriktad på medling och integrering av offer och förövare i gemenskaper, historisk rättvisa genom sanningskommissioner och reparativ rättvisa innebärande politiska handlingsplaner och samhällsåtgärder för att kompensera den drabbade gruppen (Huyse 2003b:97).

3.2.3 Truth-telling

Offentliga sanningskommissioner såsom i Sydafrika efter apartheid eller i El-Salvador efter inbördeskriget är bra exempel på hur man försökt uppmuntra till försoning genom sanning. Förtjänsterna är bland annat historisk rättvisa och upprättelse för drabbade grupper. Dessa kan också utgöra en plattform för viktiga diskussioner i samhället och rekommendera nödvändiga samhällsreformer och ersättning och gottgörelse för de drabbade (Freeman & Hayner 2003:122-123).

3.2.4 Reparation

Vi översätter termen i det här fallet med åtgärder på individ- och gruppnivå som innebär ett hanterande av tidigare missförhållanden. Det inkluderar alltifrån ren ekonomisk kompensation till individer till omfattande samhällsreformer som ser till mänskliga rättigheter. Författarna visar på en mängd åtgärder såsom juridiska, politiska och ekonomiska reformer med övergripande inkluderande mål (Vandeginste 2003:145-147). Maynard tillägger att upprättande av tillit och kapacitet till tillit, återupprättande av personlig och social moral och skapande av en gemensam demokratisk diskurs är elementärt i försoningsarbetet (Maynard 1997:220-222).

Huyse påpekar att parallellt med arbetet med dessa element måste demokrati och socioekonomisk rättvisa förbättras för att arbetet ska bli framgångsrikt. Kritik mot möjligheterna att till fullo lyckas med dessa steg illustreras av författarens citat ifrån ett offer för apartheid i Sydafrika. "Reconciliation is only in the vocabulary of those who can afford it. It is non-existent to a person whose self-respect has been stripped away and poverty is a festering wound that consumes his soul" (Huyse 2003a:19-22).

3.3 Social rekonstruktion

Vi ska nu redogöra för vad vi menar med det framöver förekommande begreppet social rekonstruktion. Uttrycket använder vi för att poängtera det elementära inslaget av försoningsprocesser i återuppbyggnadsarbetet efter en väpnad konflikt. Vi använder termen för att benämna framåtsträvande åtgärder, vilket kan verka motsägelsefullt. Begreppet rekonstruktion, eller återuppbyggnad, konoterar någon form av återgång till tidigare mer eller mindre eftersträvansvärda förhållanden. Detta är inte vad vi menar, då en återgång till tidigare harmoniska relationer parter emellan inte alltid är möjlig av den enkla anledningen att det historiskt aldrig funnits några. De åtgärder som vi undersöker strävar mot, oavsett om det funnits tidigare och brutits ner eller om det aldrig funnits, ett byggande av samhällen friare ifrån fiendebilder, hat och fördomar om "den andres" natur och ambitioner.

Olyckligtvis, för vår del, är termen social konstruktion "upptagen". Och vi bedömer det som enklast för oss själva och läsaren att inte använda den till våra syften.

Fredsforskaren Krishna Kumar menar också i sitt arbete att konfliktlösning måste vara framåtskridande. Hon antar ett annorlunda perspektiv än oss gällande konflikters ursprung, som hon ser som mestadels politiska, men konkluderar "Det kan därför inte vara återuppbyggnadens mål att komma tillbaka till ett tillstånd för kriget, då detta politiska samhälle inte klarade av sina mest basala funktioner. Fokus måste vara att röra samhället i en annan riktning" (Kumar 1997:2). Oavsett perspektiv på konfliktorsaker, kan vi ändå vara överens om att ett relationer parter emellan som utmynnar i en väpnad konflikt inte var tillfredställande.

Jay Rothman skriver om identitetskonflikten att även om den kan ta sig uttryck i konflikter över resurser och politisk makt, så ligger den djupare konflikten på identitetsplanet. ”Dessa konflikter är rotade i uttryckliga hot mot, eller frustration över, människors kollektiva behov av värdighet, säkerhet, erkännande, kontroll och mening”, skriver han (Rothman 1997:7). Utan hänsyn till dessa underliggande behov kan försök till konfliktlösning verka otillräckliga, och har så visat sig vara under historien.

Burton tar upp just denna aspekt, när han gör uppdelningen av konflikter eller dispyter, som antingen intresse-baserade eller värderings- och behovsbaserade. Behoven definierar han på liknande sätt som Rothman, som ”primordiala behov av säkerhet, identitet, erkännande och utveckling” (citerad i Volkan 1999:5) Medan de intresse-baserade konflikterna kan lösas med traditionella konfliktlösningsverktyg, menar han att de värderings- och behovsbaserade reflekterar krav som inte är förhandlingsbara. Med tvång och ”kohandel” kan dessa konflikter undantryckas och stabiliseras tillfälligt, men inte lösas (ibid).

Detta håller Rothman med om, som också menar att de grundläggande identitetsmarkörerna inte är förhandlingsbara. Han tillägger att parterna hellre är villiga att fortsätta konflikten, och att kompromissförsök av dessa krav kan rent av förvärra konflikten (Rothman 1997:9).

I sammanhanget är också användandet av termen konflikt något problematiskt. En omfattande litteratur använder, definierar och förklarar termen på en mängd olika sätt. Vårt sätt att se på konflikt, innebär att vi inte nödvändigtvis ser något negativt med konflikter. Vi menar att konflikter kan vara en drivande kraft i samhällsutveckling, förutsatt att den behandlas i icke-vålds forum. Utmaningen ligger i att kanalisera konflikter på ett konstruktivt sätt. Och det är också vad vi är ute efter med termen social rekonstruktion – byggandet av tillräckligt med tillit parterna emellan för att kunna lösa konflikter utan våld.

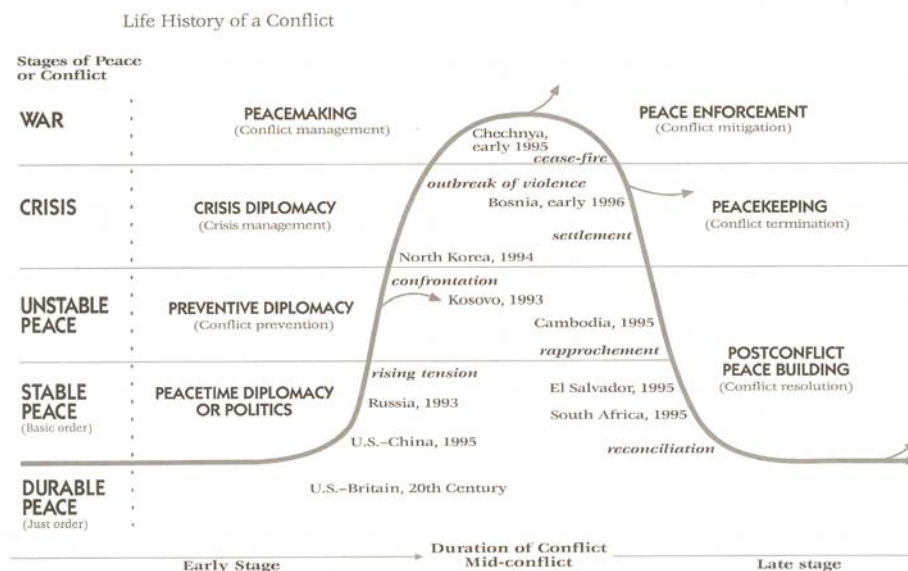
4 Tredje parts möjlighet att bidra

I föregående kapitel redogjorde vi för vad forskarvärlden har för syn på begreppet försoning, och vad man kan hoppas på i samhällen efter en väpnad konflikt. Nästa utlovade steg är att presentera vad forskarsamhället säger gällande tredje parts möjlighet att bidra positivt till utvecklandet av försoningsprocesser. Detta ämnar vi göra i följande kapitel.

4.1 Efter en väpnad konflikt

Under stora delar av konflikter sker inblandning ifrån tredje part genom det breda spektrat av olika åtgärder, program och aktioner som står tredje part till buds. Vi inriktar oss på den situation eller fas i konflikter som Michael S. Lund beskriver i sin berömda modell som "Post-konflikt" (se bild nedan). Han beskriver fred i termer av varm och kall fred, menat att den varma innehåller ett stort element av förbindelser och samarbete parterna emellan, medan den kalla innehåller få (Lund 1996:38-39).

Lunds uppdelning sätter fokus på samarbetet parterna emellan, jämfört med Johan Galtungs termer positiv eller negativ fred, och dennes fokus på strukturellt våld. För de intra-statliga konflikter vi intresserar oss för, är möjligen fokus på samarbete mer relevant i och med att ett större element av samarbete parter emellan är än mer fundamentalt inom en stat än i relationen stater emellan. Utan tvivel är det mer krävande att uppnå och det går hand i hand med försoningsarbetet.

Galtung ställer för övrigt upp tre kriterier för att en konflikt ska vara ”löst”, vilket beskriver den fas i konflikten där återuppbyggnaden kan börja på allvar och som vi fokuserar på. Vad som krävs är enligt honom ”[A]tt bestämma vem som vunnit och vem som förlorat och vilken den framtida värdefördelningen skall vara, att ombesörja värdefördelningen och att bestämma om konflikten är avslutad” (Galtung 1967:103).

4.2 Vem är tredje part?

Så vem eller vilka är tredje part? Anna Åkerlund skriver: ”De primära parterna är de som strider. Sekundära parter är de som backar upp eller stödjer de som strider. *Tredje part*, [vår kursivering] däremot, arbetar för en lösning eller hantering av konflikten, utan att själv vara en del av den” (Åkerlund 2001:53).

Tredje part är alltså en utomstående regering, organisation, institution eller annan del av det internationella samfundet eller det globala civilsamhället (om det finns). Åkerlund definierar begreppet på ett positivt sätt genom att säga att tredje part arbetar för en lösning eller hantering av konflikten. Rent krasst ser vi dock ingen anledning att utesluta mer destruktiv inblandning utan att aktören för den sakens skull bli en sekundär part. Trots detta är det Åkerlunds positiva avgränsningar vi tar fasta på.

Specifika aktörer kommer vi senare i kapitlet att gå in på mer grundläggande, men initialt förtjänar, såsom Åkerlund gör, diplomaten och fredsforskaren Joseph Montville att nämnas. Han myntade nämligen begreppet *två-spårs diplomati*, med vilket han ville tydliggöra skillnader mellan ansträngningar ifrån statligt håll i form av traditionell diplomati och det mer informella arbete som utförs av icke-statliga organisationer (Åkerlund 2001:53).

Mest angelägen verkar han egentligen ha varit att inte så mycket belysa skillnader, som att påpeka att det finns ett *spår två* som gör betydande insatser inom området.

Vad Montville ville poängtera var det ömsesidiga beroendet de båda spåren emellan, och det samarbete som han menade var nyckeln till framgång. Deras för- och nackdelar beskrev han som spegelbilder av varandra. Då spår två har en relativ brist på makt har regeringarna en större sådan. Men där den officiella diplomatin är ”bakbunden” av nationella intressen och formaliserade arbetssätt, är de icke-statliga organisationerna friare gällande arbetssätt och möjligheter till kreativa lösningar. De båda spåren har också olika möjligheter att nå olika skikt i samhället. Spår ett riktar sig till statens institutioner och diplomater; allt annat skulle bryta mot icke-inblandningsprincipen i internationella relationer. Däremot har icke-statliga organisationer ibland svårt att få gehör hos makthavarna, men större möjligheter till gräsrotsarbete (Åkerlund 2001:59). Vi återkommer senare till ett utvecklat resonemang om två-spårs diplomatin och dess möjligheter.

Slutligen kan man då fråga sig vilket ansvar tredje part har för utvecklingen av krig eller fred. Medan de primära och sekundära parternas ansvar är tydligare att utreda, ter sig den tredje partens arbete svårare att utvärdera i termer av ansvar,

skuld eller förtjänst. Vi ämnar inte utveckla detta med utförliga resonemang, utan endast att påpeka vissa fundamentala tydliggörande om tredje parts inverkan. Något som vissa menar blivit särskilt viktigt med uppkomsten av de ”nya”, identitetsbaserade krigen.

Bernt Jonsson, vid Life and Peace Institute i Uppsala, påpekade under en konferens, rörande samarbete mellan regeringar och icke-statliga organisationer i fredsbyggande, de icke-statliga aktörernas ansvar. Han drev resonemanget att de ofta ser sig som icke-politiska, men att humanitära organisationer, utvecklings-NGO:er, kyrkor, freds rörelser m.fl. i högsta grad är politiska. Deras arbete utför de visserligen inte som politiska aktörer, men väl som sociala aktörer. Det innebär att de påverkar, och på så sätt bidrar till utvecklingen i konflikten oavsett vilket håll den utvecklar sig (Jonsson 1998:152).

Om man betänker detta börjar man inse vidden av det ansvar som tredje part de facto har, och att det rimligen borde påverka deras arbete.

Jonsson fortsätter med Rwanda som exempel för visa att i de ”nya” väpnade konflikterna är alla instrument i konflikten, vare sig man vill eller inte. God vilja och ädla ambitioner ifrån tredje part är i dessa fall inte tillräckliga. Vad som krävs är en hög grad av professionalism, som tar sig uttryck i att expertkunskap gällande träning, undersökande av sakförhållanden, underlättande aktioner o.s.v. anlitas av dem som inte behärskar detta själv, för att minimera riskerna för ett bidragande till konfliktens förvärrande (Jonsson 1998:153).

4.3 Hur arbetar tredje part?

Vad kan tredje part hoppas åstadkomma med sin inblandning och vilka metoder använder man? Kimberly A. Maynard beskriver olika element som behövs för att försoning, eller psykosocial återhämtning som hon föredrar att använda, ska kunna initieras och fortgå. Hon beskriver fem nödvändiga inslag i processen (Maynard 1997:210-225):

- Upprättande av säkerhet och skydd,
- Upprättande av en gemenskap och kollektivt sörjande³
- Återuppbyggnad av tillit och kapacitet för tillit
- Återupprättande av personlig och social moral
- Återupprättande av en demokratisk diskurs.

Hamre & Sullivan ser saken ur ett annat perspektiv när de pekar på fyra ”pelare” som behövs byggas efter en konflikt. De kallar dem för *säkerhet, rättvisa och försoning, socialt och ekonomiskt välstånd och en fungerande administration och*

³ Maynard skriver ”communilization and bereavement”

*samhälleligt deltagande*⁴ (Hamre & Sullivan 2002:91-92). De skiljer sig alltså i fokus ifrån exempelvis, genom att nämna rättvisa och försoning som en pelare, medan Maynard menar att säkerhet och politiskt deltagande är förutsättningar för försoning.

Luc Huyse påpekar att de områden, inom vilka tredje part främst kan bidra är inom med vad som ovan benämns som rättvisa genom att bidra med experthjälp gällande rättslig infrastruktur och krigsförbrytartribunaler, samt genom att generera möjligheter och skapa gynnsamma förhållanden för försoning mellan parterna. Generellt sett bör tredje part vara väldigt försiktig och ytterst genomtänkt i sitt arbete och alltid se till att parterna själva äger processen och ha i åtanke att försoning kräver långsiktiga och enträgna insatser (2003c:163).

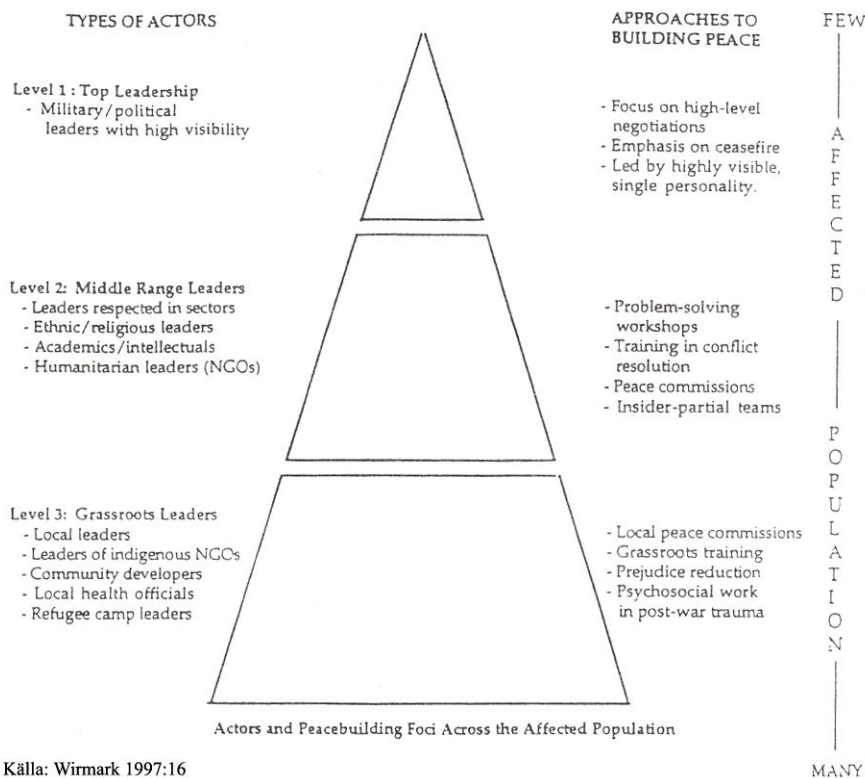
Anna Åkerlund menar att tredje parts viktigaste insatser, gällande icke-statliga aktörers inblandning, är att stödja bearbetning av fiendebilder, fördomar och krigstrauma, skapandet av mötesplatser för dialog, upprättandet av tankesmedjor och folkliga fredsfora och skytteldiplomati. Inom dessa områden anser hon att tredje part bör koncentrera sina insatser (Åkerlund 2001:62-70).

Vi kommer att koncentrera våra insatser i vad som följer på dessa områden. Men först ämnar vi beskriva det breda spektrat av aktörer som arbetar med dessa frågor.

4.3.1 En mängd aktörer

Det är en mängd utomstående aktörer som involverar sig i post-konflikt-rekonstruktion. John Paul Lederachs modell syftar till att visa betydelsen av ett brett internationellt deltagande, i meningen att både regeringar och civilsamhällen, är nödvändigt för att påverka hela samhällen. Han presenterar modellen med ett förbehåll: ett brett deltagande ifrån alla nivåer i samhället kan verka fredsbyggande om relationerna mellan primär och tredje part är *respektfulla* och *icke-koloniala* till sin karaktär (Wirmark 1997:16). Som man ser på bilden menar han att utan samtliga nivåers deltagande är det omöjligt att uppnå de omfattande förändringar som krävs för rekonstruktion.

⁴ Författarna skriver på engelska ”governance and participation”.

Även Hamre & Sullivan framhåller att ett brett arbete är nödvändigt i arbetet. De citerar generalsekreterare Kofi Annan, som menar att de humanitära, militära, politiska, sociala och ekonomiska uppgifterna hänger ihop och måste samordnas. ”[W]e cannot expect lasting success in any of them unless we pursue all of them at once as part of a single coherent strategy. If the resources are lacking for any of them, all the others may turn out to have been pursued in vain” (Hamre & Sullivan 2002:92). De framhåller ytterligare att det primära ansvaret och ledarskapet måste ligga hos folket i landet ifråga, men att det internationella samfundet har en utomordentligt viktig roll att spela (ibid). De menar dock att den långsiktiga process, som en lyckad återuppbyggnad innebär, ligger bortom utomstående aktörers kontroll (Hamre & Sullivan 2002:90).

Även Flournoy & Pan argumenterar för breda internationella insatser. De skriver i sin artikel ”Dealing with Demons: Justice and Reconciliation” ifrån 2002, att det internationella samfundet har fokuserat alldeles för snävt, på att återupprätta en fungerande polisstyrka för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Visserligen är detta oerhört viktigt, men man måste angripa problemen på ett mycket mer omfattande sätt för att överhuvudtaget lyckas, skriver de (Flournoy & Pan 2002:112).

Under konferensen i Mariefred, som är tidigare nämnd, sammanfattade PTF:s konferensgrupp de komparativa fördelarna som regering och volontärorganisationer har gentemot varandra i det fredbyggande arbetet. Regeringars komparativa fördelar beskrivs som att de har mer vikt, tyngd och förhandlingsmakt, att de har möjligheter att uppehålla sina ansträngningar under lång tid, mer resurser till analyser av inkommande information, att de kan agera

utan fysik närvaro i området och att de kan implementera internationell lag eller politiskt överenskomna instrument. Nackdelarna ses som att de är bundna av icke-inblandnings principen om de inte vill samarbeta med en ”skurkstat”, men ändå stödja dess befolkning. De är ibland inte heller lika hängivna saken eller beredda att utsätta civila anställda för fara (PTF Working Group 1998:17).

De frivilliga organisationernas komparativa fördelar är som tidigare nämnt till stor del en spegelbild av regeringarnas. Deras mest uppenbara nackdelar är, enligt konferensgruppen, att de inte har tillräckliga resurser, ibland saknar kompetensen som behövs och att de ofta inte har möjlighet att se bredare frågor och har för smalt fokus. Deras komparativa fördelar kan beskrivas som större möjligheter till kontakt med båda sidor och arbete på gräsrotsnivå. De kan också vara snabba och effektiva i relation till resurser, ha större möjligheter att skapa utrymme för dialoger och upplevas mindre hotande än regeringar (ibid).

Uppenbart är av den här presentationen, att samarbete de båda spåren emellan är avgörande för framgång i fredsbyggande processer. För att extra tydliggöra möjligheterna till parallella åtgärder av olika aktörer kommer vi att redogöra för en vidareutveckling av två-spårs modellen.

Fredsforskaren Louise Diamond och diplomaten John McDonald står för detta vidareutvecklande. De kallar sin modell *Fler-spårs- modellen*, eller på engelska *Multi-track model*. De multipla spåren är nio till sitt antal och organiseras av författarna i en cirkel. Arbetet ifrån regeringars sida utgör endast ett spår i modellen (Diamond & McDonald 1996:14)⁵.

⁵ Kort förklaring av de olika spåren (enligt Diamond & McDonald 1996, kapitel 1-9 s.26-131):

Regeringars officiella diplomati, fokuserar på nationalstaten med högst standardiserade och byråkratiserade metoder. Sätter dagordningen och leder i viss mån arbetet. De andra aktörerna tar mer eller mindre utgångspunkt i spår 1.

Icke-statlig/professionell, den inofficiella diplomatin, tillåter undersökning av roten till problem och kan på gräsrotsnivå underlätta eller skapa möjligheter för möten. Tar större hänsyn till den sociala rekonstruktionen. Stark intellektuellt och akademiskt inslag.

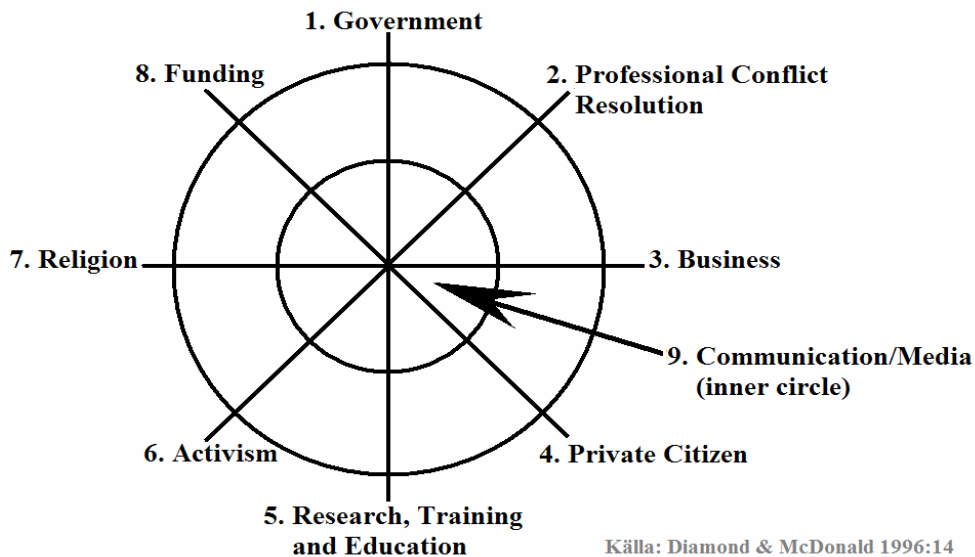
Business, skapar relationer och för olika nationaliteter samman. Bidrar med nya perspektiv och nya kulturer. Fara för kolonialism och att miljöfrågor åsidosätts. Författarna anmärker också att något som är negativt är ”företagens tendens att utnyttja mänskligheten, och speciellt dess svagaste segment, för egen vinning” (Diamond & McDonald 1996:57).

Privata medborgaraktörer, behöver inte nödvändigtvis innebära enskilda medborgare, och gör det sällan. Fokus på frivilligt deltagande och sakfrågor. Inkluderar privata frivilligorganisationer, specialintressegrupper, demokratibyggnad institutioner och professionella intressegrupper. Massiv mobilisering av människor ses som den största fördelen, och även inriktningen på människor och inte tvunget politiska system.

Forskning, träning och utbildning, inkluderar think-tanks och utbildnings- och forskningsinstitutioner. Särkilt think-tanks, men även hela spåret, har tillgång till ”regeringens öra”, och arbetar ofta fram underlag för policyskapandet.

Aktivism, med betoning på medborgarens moraliska skyldighet att motsätta sig orättvisor. Stark betoning på mänskliga rättigheter, rättvisa och miljöfrågor. Problematiskt ibland att deras aggressivitet ibland kan bli, vad författarna kallar, kontraproduktiv då regeringar skräms av deras framtoning.

Religion, skriver författarna, ser sin roll som missionerande och transformerande. Överlappar ofta aktivismen i sina aktiviteter. Fara för exkluderande arbetsmetoder, som historiskt varit ett problem.

Att det förutom regeringars och den officiella diplomatin är åtta andra spår som utgör diplomati i bred bemärkelse, kan till en början tyckas anmärkningsvärt. Men med tidigare nämnda resonemang av Bernt Jonsson i åtanke, att alla tredje parts aktörer är i högsta grad politiska, verkar det med ens inte lika konstigt. Om man tittar vidare på de åtta icke-officiella spår kan det ibland vara svårt att använda dessa beteckningar på verklighetens aktörer, i alla fall att utan tvekan kunna välja *en* beteckning på aktiviteter. Spår två (professionell icke-statlig), fyra (privat medborgare) och sex (aktivism) kan exempelvis tänkas gå in i varandra. Huvudsyftet med modellen är som tur är inte främst att utveckla ett klassificeringsverktyg, utan att visa på de olika sätt som tredje part kan bidra. Samtliga spår kan på ett eller annat sätt hävdas påverka attityder, som vi intresserar oss för främst. Som vi ser det är det dock främst det som Montville kallar spår två och Diamond & McDonald spår två till nio, som direkt gör det. Den officiella diplomatin är, som tidigare påpekats, begränsad av det internationella systemets natur, till påverkansförsök mellan regeringar. Som vi tidigare anmärkt, är det för försoningsprocesser och attitydförändringar utomordentligt viktigt att så att säga "ta sig ner på gräsrotsnivå". Då den officiella diplomatin oftast är hindrad ifrån att göra just detta, ser vi den som mindre viktig i arbetet med försoningsprocesser.

På sin plats är ett förtydligande gällande just officiell diplomati. Uttrycket behöver nödvändigtvis inte innebära alla statligt finansierade aktiviteter, och gör det väldigt sällan, utan endast just den officiella diplomatin. För svenskt vidkommande, stöder staten genom SIDA en mängd projekt som syftar till just

Finansiering, enorm makt eftersom det mesta arbetet inte skulle kunna utföras utan detta spår. Författarna anmärker att denna makt ofta manipuleras av olika ideologiska skäl.

Kommunikation och media, sammanfattas i tre olika medier: nyhetsrapportering, elektronisk kommunikation och utbildningsmedia. Författarna uttrycker problem med vem som egentligen representeras.

social återuppbyggnad och fredsbyggande på gräsrotsnivå. Men det är ändå problematiskt, då staten som finansiär kan hållas delvis ansvarig för arbetet.

4.4 Vad kan tredje part bidra med?

Den 20 december 2005 antog generalförsamlingen och säkerhetsrådet i FN slutligen en av generalsekreteraren Kofi Annans förslag till reformer i organisationen. I och med säkerhetsrådets resolution 1645 (S/RES/1645, 2005) beslutade man att upprätta en fredsbyggande kommission, med syfte att leda och koordinera tredje parts fredsbyggande arbete. Vad dess program, metoder eller agenda består i återstår att se, men i resolutionen kan ändå uttydas en hel del intressanta saker. Det skrivs om nödvändigheten av att koordinera insatser "[E]mphasizing the need for a coordinated, coherent and integrated approach to post-conflict peacebuilding and reconciliation with a view to achieving sustainable peace". Och det nödvändiga med att fredsbyggandeprocesserna ägs av landet ifråga "[A]ffirming the primary responsibility of [...] Governments and authorities [...] in identifying their priorities and strategies [...] with a view to ensuring national ownership". Generalförsamlingen poängterar också de viktiga bidragen som civilsamhället ger: "[R]ecognizing the important contribution of civil society and non-governmental organizations, including women's organizations, to peacebuilding efforts".

Vi kommer nedan att gå igenom de två olika områden inom vilka tredje part anses ha mest att bidra med och följaktligen inom vilka vi hoppas att den fredsbyggande kommissionen, gällande post-konflikt situationer, kommer att koncentrera sitt arbete.

4.4.1 Generera möjligheter för försoning

Vi tar som utgångspunkt Maynards fem element för försoning, och redogör för vad hon skriver att tredje part kan bidra med i varje element (Maynard 1997:210-225):

Upprättandet av säkerhet och skydd är fundamentalt för en återhämtningsprocess. En upplevd säkerhet innefattar avsaknad av hot och/eller attacker mot personer eller grupper, säkerhet för egendom och tillgång till gemensamma resurser. Tredje part kan bidra, och bidrar med fredsbevarande styrkor genom FN eller annan militär personal. Fördelen är att tredje part är relativt opartisk gällande uppdrag och resurser. Att stödja uppbyggnad av ett fungerande rättssystem är också något som tredje part kan bidra med i form av ekonomiska och mänskliga resurser, liksom att skapa mötesplatser för dialog där parterna inte känner sig hotade.

Upprättande av en gemenskap och kollektivt sörjande innebär att traumatiska upplevelser och resulterande känslor delas i större grupper i trygga miljöer. Det är ett uppmuntrande av det kollektiva sörjandet. Tredje parts arbete innefattar

professionell terapeutisk hjälp på individ- och gruppnivå, men även stimulerande till detta genom kulturfrämjande projekt. Stöd till kvinnor är särskilt viktigt då systematiska våldtäkter är en vanlig och väldigt utbredd krigsstrategi.

Återuppbyggnad av tillit och kapacitet till tillit är en fundamental byggsten i den sociala rekonstruktionen. Många konventionella program syftar till att normalisera relationerna mellan parterna, med betoning på att få samhället att återvända till stadiet innan konflikt. Som vi tagit upp i tidigare resonemang, kan denna fokusering på stadiet innan konflikt vara kontraproduktiv då det med stor sannolikhet inte var ett eftersträvsvärt klimat parterna levde i.

Återupprättande av personlig och social moral innebär samhällets rekonstruktion om vad som är moraliskt riktigt. Det tredje part kan bidra med i den här aspekten är främst utbildning (i brist på bättre ord) av de utbildande för att få dem att fokusera på samhällsmoralens uppbyggande. Men det fanns klara skäl till att söka begränsa tredje parts inflytande på dessa processer, då samhällsmoral som individmoral är någonting högst unikt och bildas i kontext av kultur, historia, religion och social situation.

Återupprättande av en demokratisk diskurs genom att uppmana olika gruppers integration och demokratiska styrsystem. Även om det är otroligt komplicerade och svåra processer, är det utomordentligt viktigt med detta arbete då parterna behöver institutioner och demokratiska processer som kan kanalisera konflikter i icke-vålds forum.

Maynard påpekar att det finns risker med de ovan nämnda programmen. De kan alla misslyckas och bli kontraproduktiva om parterna istället för att samarbeta börjar konkurrera om biståndskontrakt. Ett annat problem är att främmande kulturer och metoder, oftast ”västliga”, riskerar att krocka med inhemska och kan även underminera den styrande elitens inflytande, som i sin tur kan svara med att motarbeta fredbyggnadsprocessen. En ytterligare risk är att grupperna under tiden bistånd utifrån ges, som är tidsbegränsad, upplever en känsla av vad Maynard kallar ”greater-than-normal level of meddling”, som på sikt kan leda till ett stort bakslag när väl tredje part lämnar landet eller regionen (Maynard 1997:222).

Flournoy & Pan beskriver en apparat för att analysera tredje parts roll, i det här fallet USA:s, i försoningsarbetet. De urskiljer fyra element: *akut-rättvisa, långsiktiga försök till att bygga upp inhemskt rättsväsende, internationella och nationella försoningsmekanismer för att hantera orätter ifrån det förflutna och nödvändiga mekanismer på plats innan extern inblandning för att främja effektiviteten av denna.* (Flournoy & Pan 2002:113). Författarnas uppdelning demonstrerar väldigt bra nödvändigheten att kombinera kortsiktiga akutåtgärder med långsiktiga åtaganden. De menar även att det behövs förberedande arbete på plats innan det internationella samfundet kan starta sin verksamhet på allvar. De har stort fokus på uppbyggnad av ett fungerande rättsväsende, för att skapa säkerhet och skydd för befolkningen, Maynards första element. Författarna nämner en del konkreta åtgärder för detta i sin artikel. Dessa utgörs av utbildning eller utveckling av ett inhemskt och självständigt rättsväsende och dess personal och upprättande av dess grundläggande infrastruktur, såsom fängelser och domstolar. Assistans med en grundlagsöversyn föreslås också liksom utbildning

och institutionalisering av övervakning av mänskliga rättigheter (Flournoy & Pan 2002:114).

Vamik Volkan, som tidigare nämnts, bedriver forskning om hur en neutral tredje part kan skapa dialoger mellan parter i en konflikt. Som de flesta andra inom området har han dessutom omfattande erfarenhet ifrån just dessa aktiviteter. Han skriver att den inofficiella diplomatins första erkännande kan spåras tillbaka till Eisenhower, som efter sammanbrotten i förhandlingarna mellan honom och Krustjev 1959, stödde inofficiella möten mellan inflytelserika amerikaner och ryssar (Volkan 1999:2).

Det är visserligen åtgärder som är direkt inriktade på att påverka nationell policy, och har alltså inga ambitioner att bidra till försoning mellan individer eller grupper utan statsmakt. Men även om målen ser lite annorlunda ut så menar vi att dessa typer av aktiviteter är av intresse för den dialogskapande metodens skull. Tidigare i arbetet har påpekats gång på gång det nödvändiga i att upprätta mötesplatser för dialog för parter i eller efter en konflikt. Kreativitet gällande praktiska lösningar som ett led i förtroendeskapande åtgärder är också nödvändigt. Detta är precis vad Volkans forskning om inofficiell diplomati har som uppgift.

Modellen som används kallas träd-modellen, och bygger på psykopolitiska analyser av motståndargruppernas historiskt baserade fördomar om varandra och skapandet av dialoger för att modifiera dessa. Det första steget innebär analyser och framläggande av ståndpunkter, det andra steget är dialog och det tredje institutionaliserande av förståelsen och toleransen (Volkan 1999:68-69).

Om vi jämför med Maynards fem element så kan träd-metoden främst användas inom det hon kallar för *Återuppbyggnad av tillit och kapacitet till tillit*. Vad gäller *återupprättande av personlig och social moral* och *återupprättande av en demokratisk diskurs* kan man ses detta som det Volkan beskriver som sitt tredje steg institutionaliserande av förståelsen och toleransen. Kapacitet till tillit underlättas av garantier för att överenskommelser följs i form av institutioner för detta, en social moral etableras också lättare med institutioner och likaså den demokratiska diskursen.

4.4.2 Försoning genom sanning och rättvisa?

I ett sista försök att göra denna framställning mer komplett kommer vi nu att redogöra för principerna och argumenten bakom de sanningskommissioner och krigsförbrytartribunaler som upprättats efter många konflikter, i vissa fall med tredje parts assistans. Begreppen *sanning* och *rättvisa* som presenterades under kapitel tre står här i fokus. Som nämnts utgör dessa för David Bloomfield (2003) två av de instrument med vilka försoning kan uppnås (de andra är healing och reparation). Det är viktigt att poängtera att varken sanning eller rättvisa ses som några magiska oberoende variabler som otvivelaktigt leder till lyckade försoningsprocesser. Det arbete som sker i domstolar och sanningskommissioner besitter dock möjligheten att bidra med viktiga ”nyckelingredienser” till försoning mellan grupper. Nedan redogör vi kortfattat för vad sådana ingredienser kan bestå av.

Vedergällande (retributive) rättvisa antas bidra till försoning på följande sätt (Huysse 2003b: 98):

1. Om ingen blir åtalad finns risken att offer frestas att ta saken i egna händer. Rättvisan kan användas för att **undvika hämnd**.
2. Framgången för en regim etablerad efter en konflikt är helt beroende av att det inte förekommer något sabotage ”inifrån”. Genom att åtala krigsförbrytare kan man undvika att de **återfår makten**
3. Det finns de som hävdar att offer bara kan återfå sin värdighet och påbörja sorgprocesser om deras förövare blir åtalade. Rättvisa kan ses som att man **fullföljer ett åtagande gentemot offer**.
4. Ur ett emotionellt perspektiv så kan åtal innebära att **skulden individualiseras** genom att fokus i flyttas från hela grupper till individer.
5. Ett samhälle som inte förmår döma brottslingar kommer inte att erhålla förtroende från sina medborgare. Att förövare döms kan **stärka legitimiteten och demokratiseringsprocessen**.
6. Att åtal väcks kan till sist **bryta de cykler av straffrihet** som utgör grund till många orättvisor och kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Sanningskommissioner antas vidare ge följande positiva effekter (Freeman Hayner 2003:125):

1. **Bidra till att upprätta sanningar om det förflutna** och på det sättet ointetgöra lögnerna spridda av den tidigare konfliktens aktörer.
2. Genom att samla och organisera bevis som kan användas i åtal **kompletterar sanningskommissionerna åklagarnas arbete**.
3. Genom att **utgöra en offentlig plattform för offer** bidrar sanningskommissionerna till läkning både på både ett individuellt och gruppmissigt plan.
4. **Informera och stimulera till debatt i svåra moraliska och politiska frågor**
5. **Rekommendera åtgärder för kompensation till offer**
6. **Ge rekommendationer angående nödvändiga institutionella reformer**
7. Genom att parter får ta del av varandras lidanden kan **empati och tolerans uppstå**.
8. Genom att signalera en brytning med ett mörkt förflutet **bidra till en demokratisk utveckling**

Angående rättvisan så får man inte glömma hur nya tankarna kring att tredje part ska ha möjlighet att döma för brott begångna inom en suverän stats gränser faktiskt är. Idag kan man dock i det närmaste tala om konsensus angående plikten av att åtala de individer som misstänks för grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Säkerhetsrådet etablerade under det tidiga nittiotalet internationella brottsmålsdomstolar för brott begångna både i det forna Jugoslavien (ICTY) och Rwanda (ICTR). Under ett FN-sponsrat möte i Rom 1998 sa en stor majoritet bestående av 120 länder ja till etablerandet av en *permanent* internationell brottsmålsdomstol. *The International Criminal Court* (ICC) kunde sedermera starta sin verksamhet i Haag, Nederländerna, under augusti 2002. Förutsatt att de ovan beskrivna antagandena om *rättvisan* och *sanningen* stämmer innebär sådana etableringar en oerhört viktig del i vad tredje part i realiteten kan bidra med till försoning mellan tidigare fiendegrupper.

Vi vill dock avslutningsvis lägga in några brasklappar till den entusiasm som lätt läggs till sanningen och rättvisans goda effekter. Journalisten Babu Ayindo skrev i en artikel svidande kritik mot själva begreppet rättvisa i samband med de inledande dagarna för ICTR rättegångarna i Arusha under 1998 i anledning av folkmorden i Rwanda 1994. Han är väldigt kritisk mot hur västvärlden valde att bli inblandade, och skriver: "At the heart of most African traditional justice systems was the need to integrate both the offender and the victim into society. Unfortunately, Africans are now zealous disciples of the Western justice model that alienates the victims and offenders from society" (Ayindo 1998). Han menar vidare att man istället för att försöka reparera de svaga länkar som kännetecknar relationerna mellan de olika grupperna, har under processen fokuserat på motstånd och rivalitet (ibid).

Även Jay Rothman lyfter fram kritik mot det traditionellt västliga synsättet på konfliktlösning. Han skriver: "Traditional approaches to negotiation and conflict management focus essentially on interests- the very tangible, practical resources over which people often compete. The Western culture of negotiation has developed on that foundation, with the law being the most prototypical mechanism for dealing with interests-based conflicts. We legislate, adjudicate and compromise." (Rothman 1997:9). Inkluderat i detta är också vår syn på en institutionaliserad rättvisa som helande i sig. Med anledning av den kritik som presenteras mot just rättviseaspekten, kommer vi att ägna ett separat stycke åt ett resonemang om rättvisa i form av domstolar kontra sanning i form av sanningskommissioner längre fram i uppsatsen.

5 Från fronten intet nytt – rapport ifrån verkligheten

För att exemplifiera de olika program och aktiviteter som tredje part kan arbeta med för att ha största möjliga chans att bidra till attitydförändringar, redogör vi i vad som följer för ett fåtal olika projekt främst som drivs främst av aktörer ifrån det svenska civilsamhället, som syftar till just detta. Vi ämnar inte på något sätt värdera eller utvärdera dem, utan de fungerar i sammanhanget uteslutande som exempel.

- skapa gynnsamma förutsättningar för försoning (1)
- vedergällande rättvisa (2)
- sanning (3)

5.1 Att skapa gynnsamma förutsättningar

5.1.1 Kvinna till Kvinna Foundation

Kvinna till Kvinna samarbetar med kvinnoorganisationer i krigs- och konfliktdrabbade länder. Två sådana samarbeten relevanta här utgörs av det med organisationen Horozonti i Tuzla, Bosnien samt det med kvinnoorganisationer i Makedonien. Horozonti driver ett terapicenter för att förbättra den psykiska hälsan bland Tuzlas befolkning. Gruppterapi, individuell terapi, rådgivning och arbetsterapi är några av de metoder organisationen använder för att bearbeta de trauman människor erhöill under kriget. Målet är att alla som får hjälp på centret ”ska uppnå samma psykiska stabilitet som de hade innan de traumatiserande händelserna och de har metoder för att utvärdera den psykiska hälsan före och efter behandlingen” (<http://www.iktk.se>).

I Makedonien har Kvinna till Kvinna deltagit i ett samarbete mellan den makedonska kvinnoorganisationen SIRMA och albanska Besa som gick samman för att överbrygga de etniska motsättningarna i landet. Deras övergripande mål är att ”öka kvinnors aktiva deltagande i utvecklingen mot ett mer demokratiskt samhälle” (ibid.) och de vänder sig till makedonska och albanska kvinnor i staden Kumanovo med omnejd.

5.1.2 Vänsterns Internationella Forum

En viktig del i det fredsavtal som skrevs under i Guatemala vid årsskiftet till 2007 var hur gerillan URNG skulle ges möjlighet att omvandlas till ett politiskt parti. Vänsterns Internationella Forum (VIF) har ett haft projekt som går ut på att bidra till just denna utveckling genom lokalt utbyte av erfarenheter. År 2000 bjöds lokala politiker från URNG in till Tyresjö kommun för att få studera hur lokalpolitiker arbetar i Sverige. VIF samarbetar också med det lokala vänsterpartiet i provinsen Huehuetenango för att få kvinnliga Mayaindianer att i högre utsträckning delta i det politiska livet (<http://www.vanstersinternationellaforum.se>).

5.2 Vedergällande rättvisa

5.2.1 Special court for Sierra Leone

Efter Sierra Leone plågats av ett mer än tio år långt inbördeskrig, bjöd man efter fredsförhandlingar in FN, som i samarbete med The International Center for Transitional Justice och de stridande parterna, upprättade Special Court for Sierra Leone. Projektet är en tribunal med både inhemsk och internationell personal med mandat att pröva internationella och vissa inhemska brott. Tanken är att tribunalen skall förutom att stödja nationella strävanden mot retributiv rättvisa, även lämna ett frö till ett fungerande rättsväsende (Report on ICTJ/UNDP Project on the Legacy of the Special Court for Sierra Leone, September 2003).

5.3 Sanning

5.3.1 Nations Observer Mission in El Salvador (ONUSAL)

FN:s dåvarande generalsekreterare Javier Pérez de Cuéllar etablerade en sanningskommission, som utredde försvinnanden, mord och tortyr under kriget 1980-1990. Över 22 000 anmälningar strömmade in till denna. Läget i landet sågs av bedömare som alldeles för oroligt för att sanningen på annat sätt skulle komma fram. ONUSAL hade inga mandat för att åtala, men utfärdade däremot rekommendationer med svidande kritik och anklagelser mot militären och den dåvarande regeringen (Concluding Observations of the Human Rights Committee: El Salvador. 18/04/94. CCPR/C/79/Add.34; A/49/40, paras.209-224).

6 Avslutande resonemang

Vi skriver i inledningen om behovet att försöka förstå hur människor är kapabla till att begå de ofattbara dåd, som gång på gång rapporteras ifrån blodiga och gränslöst grymma väpnade konflikter runt om i världen. Forskningen kan erbjuda en hel del tänkbara förklaringar på individ- och gruppnivå. Vad vi har valt att koncentrera oss på är vad som sker när grupper sluter sig samman i exkluderande projekt, vad det innebär, vad som driver denna utveckling och hur det i värsta fall kan resultera i massmord, etniska rensningar, systematiska övergrepp och till synes oläkbara sår i själva kollektivens identiteter. Vi beskriver hur oerhört svårt det är att påverka dessa attityder och fiendebilder, men tar ändå som utgångspunkt att tidigare stridande grupper kan samexistera, med historien som stöd.

Experterna är överens. Vägen till försoning är lång och svår, men det finns ändå vissa element som kan tänkas förbättra relationerna och möjligheterna till försoning. De beskrivs i termer av kollektiva läkandeprocesser, vedergällande och återställande rättvisa, sanning som ger en historisk upprättelse och politiska och sociala reformer mot ett gemensamt inkluderande samhälle. Nödvändigheten av en demokratisk diskurs och en upplevd säkerhet under processen kan heller inte nog poängteras.

Vi ställer sedan frågan ifall utomstående överhuvudtaget kan hoppas på att kunna bidra till positiva förändringar i attityder, och så fall var tredje part kan tänkas göra mest nytta. Det framkommer i forskningen att inom områdena rättvisa, säkerhet och genererandet av möjligheter och förutsättningar för dialog och förståelse, är var tredje part har störst chans att lyckas bidra positivt. Det poängteras i litteraturen att tredje parts inblandning måste ske med känslighet och förståelse för den unika kontexten i varje situation. Utomstående inblandning är aldrig opolitisk och påverkar alltid situationen. Ädla ambitioner och god vilja är otillräckligt då utomstående utan professionalism riskerar att verka kontraproduktivt. Utgångspunkten måste vara att återuppbyggnadsprocessen ägs av parterna själva. Insatsen bör ske över hela det breda spektrat av aktörer som sträcker sig ifrån kontakter på regerings- till gräsrotsnivå, och dessa måste vara en kombination av akutåtgärder och långsiktiga åtaganden.

Tidigt under arbetets gång insåg vi komplexiteten i de processer vi ämnade undersöka, liksom tredje parts otaliga skepnader. Det blev uppenbart att en koordinering av dessas arbete är helt nödvändigt för positiva bidrag till social rekonstruktion. Som för att stärka vår tro på ämnets aktualitet, beslutade FN:s generalförsamling och säkerhetsråd den 20 december 2005 att bilda en fredsbyggande kommission för just detta syfte. Dess metoder och tillvägagångssätt, liksom dess framgångar, är naturligtvis för tidigt att uttala sig om. Vad som står klart för oss är dock att det är ett alldeles nödvändigt organ, men med en brist gällande ”ålder och erfarenhet”; kommissionen borde ha bildats

för decennier sedan, för att på effektivaste sätt kunna utföra det arbete som ålagts den idag, för att inte nämna att ett skriande behov av den funnits sedan länge.

7 Referenser

Ayindo, Babu, 1998. "Retribution or Restoration for Rwanda?", *Africanews* 15 Januari 1998. <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/AllDocsByUNID/bbb9fb0f424be43fc125658c0054ef71>. 28 november 2005

Concluding Observations of the Human Rights Committee: El Salvador. 18/04/94. CCPR/C/79/Add.34; A/49/40,paras.209-224. [Http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/013a57379e3ccd57c12563ed0046d4c4?Opendocument](Http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/013a57379e3ccd57c12563ed0046d4c4?Opendocument). (2006-01-07)

Diamond, Louise & McDonald, John, 1996. *Multi-Track Diplomacy- A Systems Approach to Peace*. West Hartford: Kumarian Press

Flournoy, Flournoy & Pan, Michael, 2002. "Dealing with Deamons: Justice and Reconciliation", *The Washington Quarterly* 25:4 2002, s.111-123

Freeman, Mark & Hayner, Priscilla B., 2003. "Truth-Telling", s.122-144 i Bloomfield, Barnes & Huyse (red) 2003, *Reconciliation After Violent Conflict- A Handbook*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance

Galtung, Johan, 1967. *Fredsforskning*. Stockholm: Verdandi-debatt XXXIII Bokförlaget Prisma

Hamber , Brandon, 2003. "Healing", s.77-88 i Bloomfield, Barnes & Huyse (red) 2003, *Reconciliation After Violent Conflict- A Handbook*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance

Hamre, John J. & Sullivan, Gordon R., 2002. "Toward Postconflict Reconstruction", *The Washington Quarterly* 25:4 2002, s.85-96

Huyse, Luc, 2003a. "The Process of Reconciliation", s.19-39 i Bloomfield, Barnes & Huyse (red) 2003, *Reconciliation After Violent Conflict- A Handbook*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance

Huyse, Luc, 2003b. "Justice". s.97-121 i Bloomfield, Barnes & Huyse (red) 2003, *Reconciliation After Violent Conflict- A Handbook*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance

- Jonsson, Bernt, 1998. "Preventing Violence, Transforming Conflict and Building Peace", s.150-157 i Wirmark (red) 1998 *Government-NGO Relations in Preventing Violence, Transforming Conflict and Building Peace- Report from a Conference in Mariefred, Sweden September 4-6, 1997*. Stockholm: Peace Team Forum, Sweden
- Kaldor, Mary, 1999. *Nya och Gamla Krig*. Göteborg: Daidalos
- Kumar, Krishna, 1997. "The Nature and Focus of International Assistance for Rebuilding War-Torn Societies", s.1-38 i Kumar (red) 1997 *Rebuilding Societies After Civil War- Critical Roles for International Assistance*. London: Lynne Rienner Publishers
- Lund, Michael S., 1996. *Preventing Violent Conflicts- A Strategy for Preventive Diplomacy*. Washington: United States Institute of Peace
- Maynard, Kimberly A., 1997. "Rebuilding Community: Psychosocial Healing, Reintegration, and Reconciliation at the Grassroots Level", s.203-226 i Kumar (red) 1997 *Rebuilding Societies After Civil War- Critical Roles for International Assistance*. London: Lynne Rienner Publishers
- PTF Working Group 1998. "Conference Reflections and Recommendations", s.11-27 i Wirmark (red) 1998 *Government-NGO Relations in Preventing Violence, Transforming Conflict and Building Peace- Report from a Conference in Mariefred, Sweden September 4-6, 1997*. Stockholm: Peace Team Forum, Sweden
- Report on ICTJ/UNDP Project on the Legacy of the Special Court for Sierra Leone, September 2003*. [Http://www.ictj.org/downloads/LegacyReport.pdf](http://www.ictj.org/downloads/LegacyReport.pdf) (2006-01-07)
- Rothman, Jay, 1997. *Resolving Identity-Based Conflict*. San Francisco: Jossey Bass Inc.
- S/RES/1645 (2005), FN:s säkerhetsråd resolution 1645 (2005)
- Vandeginste, Stef, 2003. "Reparation", s.145-162 i Bloomfield, Barnes & Huyse (red) 2003, *Reconciliation After Violent Conflict- A Handbook*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance
- Volkan, Vamik D., 1994. *The need to have enemies & Allies: From Clinical Practice to International Relationships*. London: Jason Aronson Inc.
- Volkan, Vamik D., 1999. *The tree model a comprehensive psychopolitical approach to unofficial diplomacy and the reduction of ethnic tension*. *Mind and Human Interaction*, 10: 142-206.

Volkan, Vamik D., 2002. *Large-Group Identity: Border Psychology and Related Societal Processes*. <http://www.healthsystem.virginia.edu/internet/csmhi/Vol13Volkan.cfm>. Nedladdat den 18 december 2005. (Paper för the German Psychoanalytic Association , 2002.)

Wallensteen, Peter, 2002. *Understanding Conflict Resolution- War, Peace and the Global System*. London: Sage Publications

Åkerlund, Anna, 2001. *Att Omvandla Konflikter och Bygga Fred- En Ny Generation av Utvecklingsprojekt?*. Stockholm: Forum Syd Förlag